

Zamek w Sośnicy
na rysunkach Kajetana Wincentego Kielisińskiego

Rys. 3. Podpis oryginalny, tuszem: rys. znat. 1835., Ruiny Zamku w Sośnicy nad Sanem, w Cyrk. Przemyślskim. (: od strony Wschodniej :), dokończ. 1836, autorska adnotacja dopisana ołówkiem Rozebrał Stanisław Mniszek 1839., 1835 r., rysunek tuszem, podrysowany ołówkiem, naklejony na karton, wymiary podobrazia 120x240mm, wymiary pola obrazowego 95x230mm, pole obrazowe wyznaczają dwa prostokąty narysowane tuszem, LNB, sygn. 10882.

Identyfikacja: widok zamku w Sośnicy od południa.

Uwagi: szkic ołówkiem został wykonany z natury, następnie podrysowany tuszem w atelier. Artysta zaznaczył rodzaj materiału, odpowiednio operując kreską. Ponieważ zespół prac ilustrujących zamek częściowo obrazuje te same elementy krajobrazu i architektury, aby uniknąć powtórzeń w kolejnych opisach części wspólne zostały ujęte bardziej syntetycznie.

Opis: pierwszy plan stanowi wąski pas zieleni z nielicznymi krzewami i drzewem po lewej stronie. Wzdłuż niego biegnie gościniec z Medyki do Radymna, od którego odchodzą dwie przecznice: pierwsza przy lewej krawędzi kompozycji prowadząca przez drewniany most do bramy zamkowej, druga w pobliżu środka pola obrazowego prowadząca na prawo wzdłuż fosy, następnie przez murowany most na dziedziniec zamkowy. Teren fortalicium odgrodzony jest od głównej drogi płotem plecionym z chrustu, przeprutym wierzejami w miejscu skrzyżowania gościńca z drogą prowadzącą na murowany most. Na drugim planie znajduje się fosa otaczająca zamek, po prawej stronie częściowo za-sypana z wrastającym w jej stok młodym drzewem. Za nią na pagórku wznoszącym się około 3 metrów ponad poziomem gruntu usytuowany jest zamek. Jego mury pokryte są tynkiem, częściowo zniszczonym. Pośrodku pola obrazowego widnieje dwukondygnacyjna ruina baszty o podstawie nieregularnego sześcioboku, wrzynająca się w fosę. W narożach czterech widocznych na rysunku ścian obiektu, znajdują się pilastry. Jego dolną kondygnację, rozszerzającą się ku dołowi, oddziela od górnej gzyms kordonowy, z fryzem i architravem na pilastrach. W tej części budowli widnieją trzy nieregularnie usytuowane owalne otwory – zapewne wyrwy w murze. Na osi każdej z widocznych ścian górnej kondygnacji znajduje się prostokątne okno zamknięte łukiem, ujęte pilastrami na wolutowych kroksztynach. Po prawej stronie baszty znajduje się kurtynowy mur wsparty dwiema przyporami: jedną w połowie długości, wydatnie nachyloną w stronę muru i drugą, ustawioną przekątniowo przy jego wschodniej krawędzi, o mniejszym stopniu nachylenia pionu. Na prawo od niego na dalszym planie wznosi się murowany most z widocznymi dwiema obramionymi arkadami, prowadzący na dziedziniec zamkowy. Po lewej stronie baszty znajduje się zrujnowane jednokondygnacyjne skrzydło, w którego wnętrzu rosną samosiewy. Prawą stronę ściany wspiera szkarpa nachylona do muru. Górna część elewacji zaopatrzona jest w pięć otworów okiennych zamkniętych odcinkowo. W dolnej części widoczne są dwa okulusy – zapewne niegdyś stanowiące stanowiska artyleryjskie. Niezadaszone korony murów skrzydła, baszty, kurtyny i mostu porastają trawy i krzewy. Ruiny skrzydła stykają się od północy z wysuniętym względem niej na zachód budynkiem bramnym przysłoniętym drzewami. W jego elewacji południowej znajdują się cztery przeprucia: pośrodku ściany duże prostokątne okno; po jego prawej stronie w przyziemiu widać strzelnicę zamkniętą odcinkowo, po-zwalającą na ostrzał równoległe do ścian skrzydła; po lewej stronie pod gzymsem okapowym widnieje niewielki okulus. Analogiczny

otwór znajduje się w szczycie elewacji. Ścianę szczytową od zachodu przysłania pulpitowy gontowy daszek. Na lewo od szczytu widać krytą gontem połąć dwuspadowego dachu głównej części bramy. Na czwartym planie pośrodku kompozycji, znajduje się skrzydło pałacowe, z widocznymi dwoma prostokątnymi oknami w elewacji południowej i jedną lukarną o formie wolego oka w połąci dachu. Wielospadowy dach kalenicowy, pokryty jest strzechą². Skrzydło pałacowe od zachodu integralnie połączone jest z bramą, do której ponad fosą prowadzi drewniany most z widocznymi sześcioma przęsłami z par drągów oraz barierkami ze słupów spiętych poręczą. Ostatni plan stanowi kurtyna z drzew.

² Na podstawie rysunku nie można stwierdzić jednoznacznie ilości połąci. Sądząc po rysunku nr 124 istnieje duże prawdopodobieństwo braku szczytu w północno wschodniej części skrzydła pałacowego.

Rys. 4. Podpis oryginalny tuszem: rysow z natury 1835., (: Cyr. Przem :) Widok Rozwalin Zamku w Sośnicy nad Sanem, skonczo. 1836:-, rysunek tuszem, podrysowany ołówkiem, naklejony na karton, wymiary podobrazia 120x240mm, wymiary pola obrazowego 100x220mm, pole obrazowe wyznaczają trzy prostokąty narysowane tuszem, LNB, sygn. 10883.

Identyfikacja: widok zamku w Sośnicy od zachodu.

Uwagi: szkic ołówkiem został wykonany z natury, następnie podrysowany tuszem w atelier. Artysta zaznaczył rodzaj materiału, odpowiednio operując kreską. Rysunek posiada pewien margines niedokładności: okno w szczycie elewacji zachodniej na rysunku sięga gzymsu kordonowego podczas gdy na fotografiach z okresu II wojny światowej próg okna znajduje się około metra ponad gzymsem.

Opis: pierwszy plan stanowi wąski pas zieleni z nielicznymi krzewami i drzewem po prawej stronie. Wzdłuż niego biegnie gościniec Radymno-Medyka, od którego z lewej strony odchodzi przecznica prowadząca poprzez drewniany most do bramy zamkowej. Teren fortalicium odgrodzony jest od drogi płotem plecionym z chrustu, przeprutym w pobliżu wejścia na mostek. Przy tym wejściu obok niewielkiego drzewa stoi słup, być może będący pozostałością starej drewnianej bramy. Na drugim planie znajduje się fosa i wznoszące się ponad nią wzgórze z rozwalinami zamku. Z lewej strony ponad fosą umieszczono w. w. drewniany mostek z widocznymi pięcioma przęsłami z podwójnych słupów i zastrzałów. Chodnik mostu złożony z poprzecznie ułożonych desek flankują barierki ze słupków spiętych poręczami. Ujście mostu w bramie w raz z prawą częścią jej fasady przysłaniają krzewy i drzewo. Na jej osi znajduje się obszerna lizena z wpisanym w nią portalem zamkniętym odcinkowo. Ponad nim umieszczono owalną płycinę z inskrypcją (nieczytelną na rysunku). Na prawo od portalu spośród zadrzewienia wystaje fragment przeprucia bramnego zamkniętego łukiem. Na lewo od niego widać prostokątne okno. Lewy narożnik budynku opina przypora. Elewację wieńczy trójkątna ściana szczytowa z gzymsami przy krawędziach i dużym prostokątnym oknem zamkniętym półokręgiem, na osi. Od dolnej kondygnacji oddziela ją gzyms kordonowy. Dach dwuspadowy połączony jest z, prostopadłym względem niego, dachem kalenicowym południowej części bramy. W szczycie południowej elewacji budynku bramnego widoczny jest daszek pulpitowy zasłaniający jego zachodni fragment³. Na osi szczytu widnieje okulus. Na prawo od budynku bramnego znajduje się zrujnowane, jednokondygnacyjne skrzydło zamku. Prawą stronę ściany wspiera szkarpa ze schodkowym uskokiem w połowie wysokości. Górna część elewacji zaopatrzona jest w pięć otworów okiennych zamkniętych

odcinkowo. W dolnej części widoczne są dwa okulusy – z prawego wystaje rzygacz. Ponad koroną murów sterczą czubki samosiewów rosnących we wnętrzu skrzydła. Jego południowa część łączy się z ruiną baszty. Jej dwie ściany widoczne na rysunku w narożach opięte są pilastrami. Pilaster znajdujący się na styku skrzydła i baszty w koronie zachował fragment gzymsu, być może kordonowego. Dolną kondygnację baszty, rozszerzającą się ku dołowi, oddziela od górnej gzyms kordonowy, z fryzem i architravem na pilastrach. Na osi każdej ze ścian górnej kondygnacji znajdują się prostokątne okno zamknięte łukiem, ujęte pilastrami na wolutowych kroksztynach. Niezadaszone korony murów skrzydła i baszty porastają trawy i krzewy. Na ostatnim planie znajduje się bujna flora oraz – po prawej stronie – fragment wsi z jednym dachem zatopionym w roślinności.

³ Został on zilustrowany odmiennie niż na rysunku 10882 co zapewne jest spowodowane mylną interpretacją szkicu podczas opracowywania go w atelier.

Rys. 5. Podpis oryginalny -, rysunek ołówkiem w szkicowniku, wymiary 141x212mm, BK, sygn. AOXV1072, karta 122.

Identyfikacja szkiców, znajdujących się na kartach 122-124 szkicownika sygn. AOXV1072, została przeprowadzona przez autora opracowania na podstawie analizy porównawczej z rysunkami sygn. 10882 i 10883 oraz analizą zabytku in situ. Rysunek przedstawia widok zamku w Sońnicy od południowego wschodu.

Uwagi: szkice na kartach 122-124 zostały wykonane ołówkiem w pracowni po 1840 r., na podstawie wcześniejszych – „zdjętych z natury” około 20 września 1839 r.

Opis: na pierwszym planie po prawej stronie znajduje się drzewo, za którym widać drogę okrążającą fortalicium od południa i wschodu, prowadzącą przez wschodni most na dziedziniec zamkowy. Na drugim planie znajduje się fosa, ponad którą wznosi się wzgórze z ruinami zamku. Pośrodku pola obrazowego widnieje narożna przypora ustawiona przekątniowo pomiędzy kurtynami. Na prawo od niej rozciąga się kurtyna wschodnia i prostopadłe ustawiony do niej murowany most o trzech arkadowych przesłach. Na lewo od centralnej przypory znajduje się kurtyna południowa z dwiema szkarpami pochyłymi: jedną pośrodku odcinka i drugą w sąsiedztwie murów baszty. Ta, częściowo wbudowana w fosę z widocznymi dwiema ścianami, z narożnymi pilastrami, z prawej strony sąsiaduje z ruiną skrzydła zamkowego – styk ich wschodnich ścian jest mocno skorodowany lub rozmyślnie niepołączony. Dolną kondygnację baszty, rozszerzającą się ku dołowi, oddziela od górnej gzyms kordonowy, z fryzem i architravem na pilastrach. Na osi ściany wschodniej, w górnej kondygnacji znajduje się schematycznie zakreślone okno. Także w górnej kondygnacji północno wschodniej ściany baszty widnieje niewielkie okienko. Po prawej stronie pola obrazowego na dalszym planie wznosi się ruina prostokątnego skrzydła pałacowego z widocznymi ścianami wschodnią i południową. W tej drugiej zasygnalizowane zostały dwa prostokątne okna. Tło stanowi kurtyna drzew oraz (po lewej stronie) główny gościniec.

Rys. 6. Podpis oryginalny -, rysunek ołówkiem w szkicowniku, wymiary 141x212mm, pole obrazowe wyznaczone szkicową ramą o niepełnym obwodzie, BK, sygn. AOXV1072, karta 123.

Identyfikacja szkiców na kartach 122-124 została przeprowadzona przez autora opracowania na podstawie analizy porównawczej z rysunkami sygn. 10882 i 10883. Widok zamku w Sośnicy od południa.

Uwagi: szkice na kartach 122-124 zostały wykonane ołówkiem w pracowni po 1840 r., na podstawie wcześniejszych szkiców „zdjętych z natury” ok. 20 września 1839 r. Rysunek nie uwzględnia ściany szczytowej budynku bramnego, która wówczas jeszcze istniała, można to tłumaczyć zarówno skrótem perspektywicznym jak i bardzo szkicowym charakterem pracy.

Opis: na pierwszym planie po prawej stronie znajduje się drzewo rosnące przy rozdrożu gościńca biegnącego diagonalnie z prawa na lewo, i drogi wytyczonej wokół wzgórza, prowadzącej przez wschodni most na dziedziniec zamkowy. Na drugim planie znajduje się fosa, ponad którą wznosi się wzgórze z ruinami. Pośrodku pola obrazowego ukazane są trzy ściany baszty. Dolną kondygnację obiektu, rozszerzającą się ku dołowi, oddziela od górnej gzyms kordonowy, z fryzem i architrawem na narożnych pilastrach. Na osi każdej ze ścian górnej kondygnacji znajduje się schematycznie zakreślone okno. Po prawej stronie baszta łączy się z kurtynowym murem wspartym dwoma przyporami: jedną w połowie długości i drugą przy krawędzi muru. Na prawo od niego na dalszym planie wznosi się murowany most z widocznymi dwoma arkadowymi przesłami. Po lewej stronie baszta łączy się ze zrujnowanym jednokondygnacyjnym skrzydłem zachodnim. W sąsiedztwie styku murów baszty i skrzydła znajduje się szkicowo zaznaczona przypora. Niezadaszone korony murów skrzydła zachodniego, baszty, kurtyny i mostu porastają trawy i krzewy. Pozostałości skrzydła stykają się od północy z wysuniętą na zachód względem niej ruiną budynku bramnego, w którego ścianie południowej zaznaczono jedno okno. Na lewo od bramy znajduje się bardzo schematycznie zaznaczony most lub nowa grobla. W tle za murem kurtynowym widnieje południowa ściana pałacu z zaznaczonymi dwoma oknami. Tło stanowi kurtyna drzew.

Rys. 7. Podpis oryginalny -, rysunek ołówkiem w szkicowniku, wymiary 141x212mm, BK, sygn. AOXV1072, karta 124.

Identyfikacja szkiców na kartach 122-124 została przeprowadzona przez autora opracowania na podstawie analizy porównawczej z rysunkami sygn. 10882 i 10883. Rysunek przedstawia widok zamku w Sośnicy od północnego wschodu.

Uwagi: szkice na kartach 122-124 zostały wykonane ołówkiem w pracowni po 1840 r., na podstawie wcześniejszych szkiców „zdjętych z natury” około 20 września 1839 r.

Opis: na pierwszym planie znajduje się brzeg stawu z drzewem po prawej i krzewami po lewej stronie. Za schematycznie nakreślonym stawem widnieje bujnie zarośnięty brzeg przeciwny ze wzgórzem, na którym wznoszą się ruiny zamku. W centralnej części kompozycji widać pozostałości dwukondygnacyjnego skrzydła pałacowego o podstawie zbliżonej do wydłużonego prostokąta, zakończonego od zachodu ryzalitem budynku bramnego. Narożnik ściany wschodniej i północnej ruin pałacu, wzmocniony jest masywną pochyłą przyporą. W ścianie północnej zaznaczone jest sześć okien oraz przypora w części wschodniej. Miejscami wyszczerbiona korona murów nie jest porośnięta roślinnością, co sugeruje niedawną destrukcję dachu. Na ostatnim planie, po lewej stronie opodal skrzydła zamkowego znajduje się murowany most z widocznymi dwoma arkadami.

Stan zachowania zespołu zamkowego na rysunkach wykonanych w 1835 roku jest bardzo zły. Jego skrzydło zachodnie, baszta i mury kurtynowe zostały już częściowo rozebrane i od dłuższego czasu stanowiły ruinę o czym świadczy porastająca ich korony roślinność oraz drzewa we wnętrzu skrzydła zachodniego. W wielu miejscach obiektu z pod tynku widać wątek, gdzieś zieleń wyrwy w murze. Część zamku jednak nadal pełniła funkcje użytkowe o czym świadczy między innymi utrzymywane w stosunkowo dobrym stanie skrzydło północne oraz zachodni most. Na szkicach wykonanych w 1839 r. zamek znajdował się w trakcie rozbiórki, tuż po zdemontowaniu wieży. Mury od dawna pozbawione dachu porastała trawa, korony murów skrzydła pałacowego i bramy świeżo odarte z zadarszenia nie były jeszcze pokryte roślinnością.

Wartość ikonograficzna: rysunki o sygn. 10882 i 10883, są najstarszymi znanymi widokami sośnickiego zamku, i stanowią zarazem jego najcenniejszą, znaną ikonografię. Decyduje o tym nie tylko duża dokładność w odwzorowaniu architektury, ale również kadry z najbardziej reprezentacyjnymi elewacjami oraz ukazanie elementów (dachy skrzydła pałacowego, budynek bramny) niewystępujących na rysunkach młodszych. Wartością dodaną są adnotacje umieszczone w podpisach, zawierające cenne szczegóły dotyczące historii zabytku i czasu powstania rysunków. Dopełnieniem tych prac są szkice sygn. AOXV1072, karty 122-124, ukazujące fortalicium tuż po robotach rozbiórkowych w 1839 roku. Ukazują one obiekt z innych perspektyw przez co utrwalają kilka detali niezilustrowanych wcześniej. Większość elementów zamku przedstawionych na rysunkach z lat 1835-1839 uległa zniszczeniu (mosty, kurtyny, baszta, dachy, skrzydło zachodnie oraz elementy północnego i bramy), a przywołane prace są ich jedyną, znaną ilustracją i jednocześnie jedynymi, znanymi widokami zabytku z przed 1939 roku. Rysunki te nie były dotychczas publikowane.

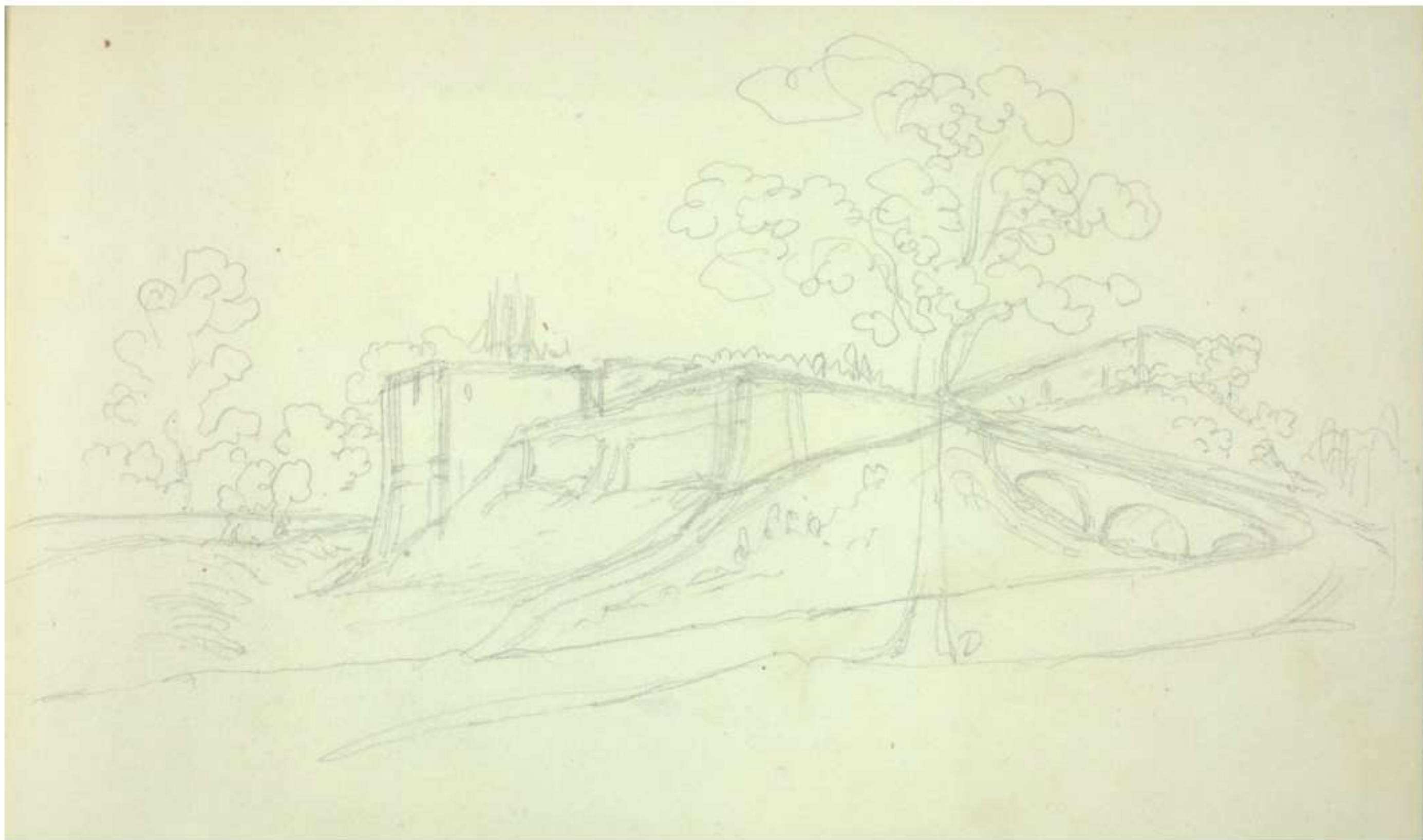
(Zamek w Sośnicy na rysunkach Kajetana Wincentego Kielisińskiego opracował Andrzej Żygadło)

Rys. 3.

Rys.4.

Rys. 5.

Rys. 6.

Rys. 7.